

3531

۵۰۰

۱
۲۴۰
هوشی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فرهنگ امثال قرآنی

به همراه ترجمه و معادل‌های آن در نظم و نثر فارسی و انگلیسی

مؤلفان

دکتر مهدی ناصری
(عضو هیأت علمی دانشگاه قم)

دکتر علی حاجی‌خانی
(عضو هیأت علمی دانشگاه تربیت مدرس)

دکتر حسین تک‌تبار فیروزجایی
(عضو هیأت علمی دانشگاه قم)

سرشناسه	: ناصری، مهدی، ۱۳۵۹ -
عنوان و نام پدیدآور	: فرهنگ امثال قرآنی (به همراه ترجمه و معادل‌های آن در نظم و نثر فارسی و انگلیسی)/مولفان مهدی ناصری، علی حاجی خانی، حسین تک‌تبار فیروزجایی.
مشخصات نشر	: قم: دانشگاه قم، انتشارات، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری	: ۲۴۰ ص.
شابک	: 978-600-8436-42-3
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۲۶۳.
موضوع	: قرآن - امثال / Qur'an -- Parables
موضوع	: ضرب‌المثل‌های عربی -- ترجمه شده به فارسی
موضوع	: Proverbs, Arabic -- Translations into Persian
موضوع	: ضرب‌المثل‌های فارسی -- ترجمه شده از عربی
موضوع	: Proverbs, Persian -- Translations from Arabic
موضوع	: ضرب‌المثل‌های فارسی / Proverbs, Persian
موضوع	: ضرب‌المثل‌های انگلیسی / Proverbs, English
شناسه افزوده	: حاجی خانی، علی، ۱۳۴۷ -
شناسه افزوده	: تک‌تبار فیروزجایی، حسین، ۱۳۶۲ -
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۸/۲۴۷/۸۲۸ BP
رده بندی دیویی	: ۲۹۷/۱۵۴
شماره کتابشناسی ملی	: ۵۶۶۳۶۲۰

انتشارات دانشگاه قم

عنوان: فرهنگ امثال قرآنی (به همراه ترجمه و معادل‌های آن در نظم و نثر فارسی و انگلیسی)
 نویسندگان: مهدی ناصری، علی حاجی خانی، حسین تک‌تبار فیروزجایی
 ویراستار: فاطمه حیدری سرمزده
 چاپ و صحافی: هوشنگی
 ناظر فنی: علیرضا معظمی
 طراح جلد: مهجور
 نوبت و سال چاپ: اول، بهار ۱۳۹۸
 شمارگان: ۵۰۰
 بهاء: ۲۵۰۰۰۰ ریال
 شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۴۳۶-۴۲-۳
 آدرس الکترونیکی: Publication@Qom.ac.ir

کلیه حقوق مادی و معنوی برای ناشر محفوظ است.

قم، بلوار الغدير، دانشگاه قم، اداره چاپ و انتشارات دانشگاه
 تلفن: ۰۲۵-۳۳۴۴۰۳۳۱۰۳۳۴۵-۳۳۴۴۰۳۳۱۰۳۳۴۵-۳۳۴۴۰۳۳۱۰۳۳۴۵

فهرست مطالب

فهرست مطالب	۳
دیباچه	۵
آ - الف	۹
ب - ب	۲۷
ت - ث	۴۷
ج - چ - ح - خ	۵۷
د - ذ	۱۰۳
ر - ز	۱۱۷
س - ش	۱۳۹
ص - ض - ط - ظ	۱۶۵
ع - غ - ف - ق	۱۷۹
ک - گ - ل - م	۲۰۹
ن - و - ه	۲۳۱
منابع و مآخذ	۲۴۷

دیباچه

«وَيَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ»

(در اهییم/ ۲۵) و خداوند برای مردم مثل‌ها می‌زند شاید که متذکر شوند.

«مَثَل» به مثابه واعظی شیرین زبان و تاصحی مهربان، توجه عامه مردم را در ادوار زمانی مختلف، با زبانی ساده و شیوا و در عین حال حکیمانه و ارشاد کننده به سوی خود جلب نموده است.

قرآن کریم نیز به نحو شایسته از تمثیل و ضرب المثل به عنوان یکی از اسلوب‌های بیانی، بهره جسته و مضامین عالیله خود را در قالب تمثیل و تشبیه و استعاره بیان نموده است. به همین دلیل، امثال قرآنی از جمله مباحثی است که از دیرباز مورد توجه بسیاری از دانشمندان و فرهنگ نویسان قرار گرفته و تالیفات متعددی از سوی ایشان در این خصوص به منصه ظهور رسیده است. لیکن با وجود پیشینه‌های تالیفی در این عرصه، پاسخ به دو سوال در مطلع این گفتار ضروری می‌نماید. اول آنکه چه نیازی موجب گردآوری «فرهنگ امثال قرآنی و معادل‌های آن در فارسی و انگلیسی» شده است. دیگر اینکه تفاوت این فرهنگ با دیگر فرهنگ‌های ضرب المثل در چیست؟

در پاسخ باید گفت اگر چه در چند دهه‌ی اخیر، مجموعه ضرب‌المثل‌های فارسی خوبی از جمله «مجمع الأمثال هبله‌رودی» (از کهن‌ترین مجموعه‌های ضرب‌المثل که در سال ۱۰۴۹ قمری نوشته شده است)، «امثال و حکم دهخدا» (دومین و مشهورترین مجموعه‌ی ضرب‌المثل فارسی)، و مجموعه ضرب‌المثل‌های قرآنی و روایی خوبی از جمله «فرهنگ امثال القرآن و معادل‌های آن در زبان فارسی از سید محمد رضوی»، «الأمثال النبویة» شیخ محمد قزوینی غروی، «احادیث علوی و نبوی، و معادل‌های آن در فارسی و انگلیسی، مهدی ناصری و همکاران» و ... منتشر شده است؛ اما هنوز جامعه‌ی ما در زمینه‌ی فرهنگ ضرب‌المثل‌های قرآنی، با کمبودهای فراوان روبروست و در این میان، به ویژه جای مجموعه‌ای جامع، پیراسته، کارآمد و آسان‌یاب از ضرب‌المثل‌های قرآنی، خالی است. مجموعه‌ای که:

- موضوعی بوده و بر اساس واژه‌ی مهم یا مفهوم اصلی آیه، تنظیم شده باشد.
- سه زبانه بوده و علاوه بر ترجمه فارسی آیات مذکور، دربردارنده معادل‌های فارسی و انگلیسی آنها باشد.
- معادل‌های فارسی و معادل‌های انگلیسی ذکر شده در آن، روزآمد و کارآمد باشد.
- درست‌ترین و دقیق‌ترین معادل را دربرداشته باشد.
- آسان‌یاب باشد؛ به گونه‌ای که خواننده به سرعت جمله‌ی مورد نظر خود را با مشخص کردن واژه‌ی مهم ضرب‌المثل، بیابد.

این فرهنگ که اینک به جامعه‌ی قرآنی و دوست‌دارن ادبیات تطبیقی، زبان و ادبیات فارسی و انگلیسی تقدیم می‌شود، حاصل چهار سال کار و تلاش برای رسیدن به هدف‌های بالاست. تدوین آیات بر اساس واژه‌ی اصلی و مفهومی آنها نوعی تقسیم‌بندی موضوعی بوده که نخستین بار بدین شیوه در میان سه زبان صورت می‌گیرد. تقسیم‌بندی موضوعی این امکان را برای خواننده فراهم می‌آورد تا آیات و احادیث مشابه را به سرعت و آسان پیدا کرده و با متداول‌ترین و جالب‌ترین و ژرف‌ترین گفته‌های مشترک میان سه زبان آشنا شود.

شیوه تنظیم

مجموعه‌های قرآنی فراوانی تاکنون به نگارش درآمده‌اند که می‌توان گفت بیشتر این مجموعه‌ها براساس حروف الفبا و آن هم با نگاه به اولین حرف آیه، جمع‌آوری گشته است که آسان‌ترین شیوه از نظر تدوین، و دورترین شیوه برای درک خوانندگان است. بارزترین کاستی تقسیم‌بندی حرف به حرف ضرب المثل‌های قرآنی، پراکنده‌گویی و بی‌نظم بودن مضامین مطرح شده در آن خواهد بود؛ به گونه‌ای که ترتیب آیات، هیچ‌گونه ارتباط معنایی با هم ندارد. برای نمونه، در این نوع تقسیم‌بندی، آیات زیر که دارای مضمون مشابه بوده و یا با یکدیگر ارتباط معنایی دارند، در صفحات متفاوت، ناگون کتاب، ضمیمه گردیده‌اند:

- ﴿كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ﴾ [آل عمران: ۱۸۵]
- ﴿إِنَّمَا تَكُونُوا يَدْرِكَكُمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنْتُمْ فِي بُرُوجٍ مُّشِيدَةٍ﴾ [نساء: ۷۸]
- ﴿وَلِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ فَإِذَا جَاءَ أَجْلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ﴾ [اعراف: ۳۴]
- ﴿لِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ إِذَا جَاءَ أَجْلُهُمْ فَلَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ﴾ [یونس: ۴۹]
- ﴿مَا تَسْبِقُ مِنْ أُمَّةٍ أَجَلَهَا وَمَا يَسْتَأْخِرُونَ﴾ [زمر: ۵]
- ﴿إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ﴾ [بقره: ۱۵۶]

اما آیات مذکور، در این فرهنگ، بطور موضوعی و در یک‌جا آورده می‌شود. این در حالی است که در تقسیم‌بندی الفبایی، هر یک از آیات مذکور، با توجه به آنکه با حرفی خاص و متفاوت از دیگر آیات و احادیث شروع شده است، در بخش‌هایی پراکنده کتاب و جدا از سایر معادل‌های مشابه خود، قرار می‌گیرد. از این رو در این حاضر، مؤلفان برای رفع کاستی یادشده در تقسیم‌بندی حرف به حرف، از تقسیم‌بندی موضوعی بهره گرفته‌اند، بدین‌سان که پس از مطالعه و بررسی دقیق آیات، مضمون اصلی آیه، شناسایی شده و به دنبال آن، ضرب المثل‌های مذکور در ذیل مدخلی که برای آن مضمون، معین گشته، ثبت شده و با این شیوه، آیات مشابه، در یک ستون پشت سر هم ذکر می‌گردد.

در خصوص معادل‌های فارسی و انگلیسی نیز باید گفت، تلاش بر این بوده است تا بیشترین و بهترین معادل‌ها، در هر دو زبان انتخاب شود. نگارندگان بر این اساس، ضمن مطالعه و بررسی عمیق برجسته‌ترین و

معتبرترین کتاب‌های امثال و حکم فارسی و انگلیسی، برآن بوده‌اند تا معادل‌های دقیق، کاربردی و متنوع آیات و روایات را در نظم و نثر فارسی و انگلیسی یافته و آنرا پیش روی خوانندگان گرامی قرار دهند. ترجمه آیات قرآن، برگرفته از ترجمه آیت الله مکارم شیرازی است. در ترجمه انگلیسی آیات نیز نگارندگان از پنج ترجمه (Qarib, Sarwar, Shakir, Pickthal, Yusufali) بهره گرفته‌اند. گفتنی است در مواردی هم که نام مترجم و یا منبعی ذکر نشده است بدین معناست که ترجمه مذکور نیز توسط نگارندگان این فرهنگ، صورت پذیرفته است.

یکی دیگر از ویژگی‌های فرهنگ حاضر، این است که علاوه بر معادل‌یابی آیات و احادیث، برخی از مهم‌ترین کاربردی‌ترین اصطلاحات و ضرب‌المثل‌های انگلیسی، به زبان ساده و روان به انگلیسی تعریف شده است؛ که این توضیحات نیز در بسیاری از موارد، می‌تواند ترجمه مفهومی آیات و یا احادیث مذکور، تلقی شود. گفتنی است که بیشتر توضیحات ضرب‌المثل‌های انگلیسی به ترتیب از سه منبع (NTC's Dictionary of Proverbs and Clichés), (Free Dictionary) و (Dictionary of Popular Proverbs and sayings) گرفته شده است.

علام و نشانه‌های به کار رفته در این مجموعه:

(←) رجوع کنید به مدخل مشخص شده.

(/) فاصله میان دو مصراع.

(II) فاصله میان دو ضرب‌المثل فارسی.

(●) نشانه ضرب‌المثل اصلی

در پایان، گفتنی است که ما خود آگاه هستیم که گردآوری فرهنگی با این حجم، خالی از لغزش و کاستی نخواهد بود؛ از این‌رو از خوانندگان محترم تقاضا داریم که هرگونه نقد و نظر خود را در رابطه با این اثر به نگارندگان منتقل نمایند تا بتوانیم در آینده نزدیک کاستی‌های آنرا برطرف سازیم.

مهدی ناصری
علی حاجی‌خانی
حسین تک‌تبار